

NORBERT KOŁOMEJCZYK

POWSTANIE I ROZWÓJ ORGANIZACJI POLSKIEJ PARTII ROBOTNICZEJ NA DOLNYM ŚLĄSKU W 1945 ROKU

Szkic niniejszy jest próbą odtworzenia stosunkowo niedawnej historii powstania organizacji Polskiej Partii Robotniczej na Dolnym Śląsku oraz analizy niektórych problemów związanych z ich rozwojem, formowaniem się przekroju społecznego, kształtowaniem się aktywu itp. Historia powstania i rozwoju organizacji PPR na Ziemiach Odzyskanych stanowi ważną część składową całego kompleksu badań nad dziejami zasiedlenia, zagospodarowania i rozwoju tych terenów. Podjęcie tej problematyki wydaje się tym bardziej niezbędne, że o ile dysponujemy już pewnym dorobkiem badawczym w dziedzinie historii osadnictwa, odbudowy gospodarczej, a nawet problemów rozwoju kultury, o tyle sprawy powojennej organizacji i odbudowy życia społeczno-politycznego na Ziemiach Zachodnich, jak dotąd, nie stały się przedmiotem poważniejszych i szerszych badań naukowych.

Przyczynek opracowano przede wszystkim na podstawie akt Komitetu Wojewódzkiego PPR Dolnego Śląska, szczątkowych raczej akt komitetów powiatowych Partii oraz sprawozdań instruktorów Komitetu Centralnego PPR z podróży służbowych na Dolny Śląsk. Akta te przechowywane są w Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR (sprawozdania okresowe KW i sprawozdania instruktorów KC) oraz w Składnicy Akt Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławiu (akta KW PPR i jego wydziałów, korespondencja, protokoły zebrań i narad, sprawozdania komitetów powiatowych i miejskich itp.). Zachowana dokumentacja partyjna z 1945 r. posiada spore luki i braki. Są one następstwem niedoskonałości systemu sprawozdawczego i kancelaryjnego Partii w tym czasie, usprawiedliwionej zresztą warunkami, w jakich powstawały i działały organizacje partyjne bezpośrednio po wyzwoleniu kraju, a zwłaszcza organizacje partyjne na Ziemiach Zachodnich. Przyczyną luk w aktach KP i KW są zapewne także częste przeprowadzki Komitetu Wo-

jewódzkiego PPR Dolnego Śląska¹, które przyczyniły się do częściowego zniszczenia bądź też zagubienia akt z pierwszych miesięcy działalności Partii. Stąd też duże znaczenie poznawcze posiada prasa partyjna z 1945 r. („Trybuna Dolnośląska“ i mutacja katowickiej „Trybuny Robotniczej“) oraz wspomnienia i relacje ówczesnych działaczy PPR². Całość zachowanego materiału źródłowego mimo wspomnianych luk i braków pozwala odtworzyć zasadnicze fakty i procesy powstawania i kształtowania się dolnośląskiej organizacji partyjnej PPR. Począwszy od września 1945 r., sprawozdawczość partyjna stała się bowiem bardziej systematyczna, dokładna i obejmowała już daleko szerszy niż początkowo zakres problemów związanych z rozwojem organizacyjnym Partii.

Dolny Śląsk³ został wyzwolony przez oddziały Armii Czerwonej w okresie czasu zamkniętym datami: 21 stycznia 1945 r. (wkroczenie wojsk radzieckich do Namysłowa) a 10—12 maja (kapitulacja ostatnich ugrupowań hitlerowskich w południowych rejonach województwa). Polskie władze cywilne przejęły od władz radzieckich pierwsze tereny województwa w ostatniej dekadzie kwietnia, całość województwa została przejęta do połowy maja 1945 r. W północnych powiatach od chwili wyzwolenia do momentu przejścia tych terenów przez władze polskie (a więc przez okres 1—3 miesięcy) działała wojskowa administracja radziecka (komendantury), która w niektórych miejscowościach powołała pomocnicze organa administracyjne spośród ludności niemieckiej. W powiatach południowych, wyzwolonych w końcu kwietnia i pierwszej połowie maja, władze polskie obejmowały administrację cywilną natychmiast po wkroczeniu wojsk radzieckich. Jeszcze w marcu 1945 r. decyzją Rady Ministrów Rządu Tymczasowego utworzono tzw. II Okręg administracyjny — Śląsk Dolny⁴. W Katowicach i Krakowie rozpoczęto w tym czasie organizację grup operacyjnych, które z chwilą otwarcia granicy rozpoczęły swoją działalność⁵. Równocześnie zaczęły napływać na Dolny Śląsk pierwsze grupy osadników, dając początek szerokiej akcji osiedleńczej, której punkt kulminacyjny przypadł na ostatni kwartał r. 1945

¹ KW PPR początkowo znajdował się w Trzebnicy, następnie przeniósł się do Legnicy, a stąd do Wrocławia. W samym Wrocławiu KW w 1945 r. dwukrotnie zmieniał swoją siedzibę.

² Autor dysponował jedynie kilkoma relacjami zebranymi w trakcie przygotowywania pracy.

³ W granicach administracyjnych z dnia 31 XII 1945 r.

⁴ „Rzeczpospolita“, 8 III 1945, s. 1.

⁵ Resortowe grupy operacyjne zaczęły działać na Dolnym Śląsku począwszy od dnia 22—25 IV 1945 r. (por. *Dolny Śląsk*, cz. 2, Poznań—Wrocław 1948, s. 305—306, oraz *Zjazd Przemysłowy Ziem Odzyskanych*, Wrocław—Jelenia Góra, 27—29 VIII 1945, Warszawa 1945, s. 54).

i rok 1946. Czołową rolę w inicjowaniu, organizowaniu i przeprowadzeniu akcji osiedleńczej odegrała Polska Partia Robotnicza⁶.

Wraz z pierwszymi ekipami przedstawiciele władz państwowych i resortów gospodarczych przybyły na Dolny Śląsk pierwsze zorganizowane grupy członków PPR. W pierwszych dniach maja przybyła do Trzebnicy skierowana przez Komitet Centralny PPR grupa działaczy robotniczych z Warszawy, kierowana przez Stanisława Kołodzieja⁷. Grupa ta miała za zadanie ująć organizacyjnie znajdujących się już na terenie Dolnego Śląska oraz wciąż napływających członków Partii, zorganizować komitet wojewódzki, komitety powiatowe i miejskie, poprzez komórki i komitety partyjne wciągnąć ogół członków do prac związanych z zasiedleniem i zagospodarowaniem terenów odzyskanych. Sekretariat KC PPR wyznaczył na stanowisko I sekretarza KW Stanisława Kołodzieja⁸. W maju działalność grupy trzebnickiej ograniczyła się do kilku powiatów północnych, przy czym sporo czasu i energii zabrała kwestia organizacyjnego podporządkowania KW innych grup, które rościły sobie pretensje do samodzielnego działania, nie zawsze zgodnego z zadaniami i dążeniami Partii⁹. Wypadki samozwaństwa i nierozłącznej z nim samowoli, charakterystyczne zresztą w pierwszych miesiącach dla całości życia społecznego¹⁰, nie przybrały większych rozmiarów, jednak były zjawiskiem dość

⁶ Por. N. Kołomejczyk, *Powstanie i rozwój organizacji PPR na Ziemiach Odzyskanych w 1945 r.* (Z pola walki, 1959, nr 2, s. 82—83).

⁷ Referat sprawozdawczy KW na I konferencji wojewódzkiej PPR we Wrocławiu, 4 VI 1946 r., s. 3 (Składnica Akt KW PZPR we Wrocławiu — dalej: SA Wrocław — KW PPR, Sekretariat, 1946 r.).

⁸ Protokół posiedzenia Sekretariatu KC PPR, 20 VI 1945 r. (Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR — dalej: AZHP).

⁹ Np. do Trzebnicy kilka dni przed grupą operacyjną z Warszawy przybyła zorganizowana czołówka z Kielc, której kierownictwo uważało się za powołane do tworzenia komitetu wojewódzkiego (Protokół z nadzwyczajnego zebrania sprawozdawczego PPR w Trzebnicy, 31 V 1945 r., SA Wrocław, KP PPR Trzebnica, pakiet 42). Podobne tendencje „separatystyczne” miały miejsce we Wrocławiu (Informacja Stanisława Kołodzieja dla KC PPR z 20 VI 1945 r., AZHP IV, A-1/112, dok. 8).

¹⁰ Czasem zjawiska tego rodzaju były wręcz humorystyczne: w Lubaniu miejscowy starosta chciał nazwać jeden z placów miasta imieniem komendanta MO, a na Śląsku Opolskim, w Nysie, starosta zawrócił z drogi do Warszawy odnalezione tu pomniki Kopernika i Chrystusa, twierdząc, że w Nysie znajduje się plac Kopernika odpowiedni do umieszczenia tam pomnika. Lapidarnie ujął ten stan rzeczy jeden z dyskutantów na I Zjeździe Przemysłowym Ziem Odzyskanych: „Stwierdziłem — mówił — że Dolny Śląsk jest jeszcze terenem wielu księstw. Wiemy wprowadzić z historii, że taki stan istniał kiedyś na tych ziemiach, nie upoważnia nas to jednak do pielęgnowania takiego stanu dzisiaj“ (*Zjazd Przemysłowy Ziem Odzyskanych*, s. 80).

typowym¹¹. W końcu maja wraz z władzami administracyjnymi Komitet Wojewódzki PPR przeniósł się do Legnicy, stosunkowo mniej zniszczonej niż Wrocław i mającej wygodne położenie komunikacyjne. W tymże czasie KW skierował do powiatów swych pełnomocników z zadaniem powoływania komitetów partyjnych.

Podstawową trudnością, z jaką borykał się KW w trakcie powoływania komitetów powiatowych i miejskich, był chroniczny brak aktywu — sprawdzonych, doświadczonych członków Partii, którzy by zapewnili właściwe kierownictwo organizacjami terenowymi. Wiele przeszkód stwarzała także początkowy brak środków transportowych i żywności¹². Komitety powiatowe były organizowane trzema drogami: samorzutnie — powoływane na zebraniach członków Partii, którzy osiedlali się w danej miejscowości, poprzez zorganizowanie komórki PPR, która później przekształcała się w komitet powiatowy, wreszcie poprzez naznaczenie przez KW sekretarza powiatowego, który organizował z kolei komitet. Pierwsze komitety powiatowe PPR powstają w końcu maja. 28 maja na zebraniu komórki PPR w Brzegu wybrano sekretarza powiatowego i jego zastępcę¹³. W Trzebnicy komitet działał nieco wcześniej, formalnie wybrano go jednak na zebraniu w dniu 31 maja¹⁴. W tymże czasie powołano komitety miejskie we Wrocławiu i Legnicy¹⁵. We Wrocławiu powstały nawet załączki komitetów dzielnicowych w postaci sześciu okręgów komisarycznych¹⁶. W czerwcu komitety partyjne powołano w dalszych 9 powiatach. W takich powiatach, jak Jelenia Góra, Kamienna Góra, Kłodzko, Świdnica wysłannicy KW zwoływali zebrania członków Partii, na których wybierano komitety powiatowe i miejskie¹⁷. 16 czerwca takie

¹¹ Niekiedy komitety terenowe PPR, jak np. w Nowej Rudzie, były „organizowane“ przez ludzi mało mających wspólnego z Partią (relacja ustna Stanisława Januszewskiego, byłego II sekretarza KW PPR we Wrocławiu, z listopada 1958 r.).

¹² „Daje się odczuć brak aktywu w terenie, sekretarzy powiatowych itp.“ — pisze do KC 20 czerwca S. Kołodziej, a na posiedzeniu egzekutywy KW 17 czerwca stwierdza: „Szybszy rozwój Partii jest uzależniony od uzyskania środków lokomocji i materiałów pędnych“ (AZHP, IV A-I/113, dok. 1). Aktywista wyjeżdżający w teren otrzymywał zazwyczaj jedynie bochenek chleba i trochę czerwonego płótna na opaski i transparenty (relacja ustna Stanisława Januszewskiego).

¹³ Protokół pierwszego zebrania komórki PPR w Brzegu 28 V 1945 r. (SA Wrocław, KM PPR Wrocław, 1945 r.).

¹⁴ Protokół z nadzwyczajnego zebrania KP PPR w Trzebnicy, 31 V 1945 r. (*ibid.*, KP PPR Trzebnica, pakiet 42).

¹⁵ Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Legnicy, 17 VI 1945 r. (*ibid.*). W Legnicy zaczęły działać pierwsze bodaj komórki partyjne na Dolnym Śląsku: w Zarządzie Miasta, w grupie przemysłowej, Urzędzie Wojewódzkim, Starostwie i Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego.

¹⁶ Sprawozdanie referenta KC PPR Stanisława Wiechno z pobytu we Wrocławiu 30 VI 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 9).

¹⁷ Protokół sprawozdawczy z powiatów Dolnego Śląska, VI 1945 r. (*ibid.*, dok. 3).

zebranie odbyło się w Wałbrzychu¹⁸, 24 czerwca w Ząbkowicach Śląskich¹⁹, 28 czerwca w Jaworze²⁰. W czerwcu działały już także komitety w Miliczu, Bystrzycy, Środzie Śląskiej, Dzierżoniowie i Strzelinie²¹. W ten sposób z końcem czerwca 1945 r. sieć komitetów partyjnych objęła te powiaty południowe, północne i środkowe, w których w tym czasie występowały największe skupiska ludności polskiej. W pierwszej połowie lipca Komitet Wojewódzki przy pomocy instruktorów KC PPR powołuje komitety w zachodnich powiatach województwa. W pierwszych dniach lipca w Głogowie „założono komórkę miejską, która działać będzie jako powiatowy komitet (organizacyjny), z poleceniem, by natychmiast wybrać odpowiedni lokal i do czasu przysłania stałego instruktora wyłuskać odpowiedniego i wolnego od innych zajęć partyjnika, który by zajął się rejestrowaniem przybywających PPR-owców“²². W Górze wyłoniono komitet organizacyjny, podobnie jak w Wołowie i Oławie. 6 lipca powołano Komitet Powiatowy w Namysłowie²³. W Lubaniu, jak donosił instruktor KW 14 lipca, „nie istnieją żadne organizacje prócz komórki PPR, która zastępuje tymczasowo komitet powiatowy i której powierzono organizowanie sieci partyjnej na terenie całego powiatu“²⁴. Również w Żaganiu utworzono komórkę PPR z uprawnieniami tymczasowego Komitetu powiatowego Partii. W Bolesławcu, Zgorzelcu i Złotoryi, gdzie skupiło się więcej stosunkowo członków Partii, wysłannicy KW zorganizowali komitety powiatowe²⁵. W Oleśnicy Komitet Organizacyjny został wybrany 21 lipca na zebraniu wszystkich członków Partii, którzy osiedlili się tu w maju i czerwcu wraz z grupą 24 PPR-owców przybyłych w lipcu z Dąbrowy Tarnowskiej²⁶.

Prace organizacyjne na terenie województwa zostały zakończone definitywnie we wrześniu 1945 r. „W okresie sprawozdawczym — pisał Wydział Organizacyjny KW w swym sprawozdaniu za wrzesień — zostały utworzone komitety powiatowe i miejskie na terenie całego Dol-

¹⁸ Protokół zebrania członków PPR z terenu miasta i powiatu Wałbrzych, 2 VII 1945 r. (SA Wrocław, KP PPR Wałbrzych, 1945 r.).

¹⁹ Protokół drugiego walnego zebrania PPR w Ząbkowicach Śląskich, 24 VI 1945 r. (*ibid.*, KP PPR Ząbkowice, 1945 r.).

²⁰ Protokół nr 1 zebrania PPR w Jaworze, 28 VI 1945 r. (*ibid.*, KP PPR Jawor, 1945 r.).

²¹ Informacja S. Kołodzieja dla KC PPR z 20 VI 1945 r.

²² Sprawozdanie referenta KC PPR, Stanisława Wiechno, z objazdu powiatów Dolnego Śląska w dniach 4—7 VII 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 12).

²³ *Ibid.*

²⁴ Sprawozdanie instruktora KW PPR w Legnicy z 10-dniowego pobytu w terenie, 14 VII 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 18).

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Protokół zebrania ogólnego członków PPR w Oleśnicy, 21 VII 1945 r. (SA Wrocław, KP PPR Oleśnica, pakiet 56).

nego Śląska i tym samym zostało zakończone formowanie się organizacji partyjnych na szczeblu miast i powiatów“²⁷. Równolegle usprawnił swoją pracę Komitet Wojewódzki. W lipcu aparat Komitetu został zreorganizowany. Powołano podstawowe wydziały: Organizacyjny, Agitacji i Propagandy, Przemysłowy itd., rozszerzono skład Egzekutywy KW. Komitet Centralny skierował na stanowisko II sekretarza KW, Stanisława Januszewskiego, oraz sporą grupę aktywu — przeważnie absolwentów II Kursu Centralnej Szkoły Partyjnej PPR w Łodzi — do pracy w terenie, na stanowiska sekretarzy i instruktorów KP i KM²⁸. 15 VII 1945 r. odbyła się w Legnicy pierwsza duża narada aktywu wojewódzkiego Partii. Zebrani wysłuchali referatu o sytuacji politycznej w kraju i zadaniach politycznych Partii, omówili problemy organizacyjne oraz sprawy związane z akcją żniwną i osiedleńczą²⁹. Duże znaczenie dla organizacji dolnośląskiej miało ukazanie się pierwszego numeru organu KW PPR — tygodnika „Trybuna Dolnośląska“³⁰. Nadal jednak Komitet Wojewódzki borykał się z poważnymi trudnościami. „Z powodu braku odpowiedniego aktywu — stwierdzał S. Kołodziej na posiedzeniu Egzekutywy KW 12 września — Komitet nasz miał i nadal ma wiele niedociągnięć. Niektóre wydziały naszego Komitetu nie spełniają należycie swego zadania. Komitet nie jest jeszcze całkowicie skompletowany, Wydział Rolny nie jest jeszcze obsadzony“³¹.

* * *

Rozwój organizacji partyjnych na Dolnym Śląsku odznaczał się dużą dynamiką wzrostu. O ile w końcu maja i na początku czerwca KW szacował, że zarejestrowało się około 500 członków Partii, to w sierpniu było ich już ponad 3300, a w końcu roku liczba członków PPR na Dolnym Śląsku wzrosła blisko 20-krotnie — do 9965 (zob. tab. 1). Początkowo wzrost liczebny organizacji partyjnych odbywał się prawie wyłącznie

²⁷ AZHP, IV A-I/112, dok. 36.

²⁸ Sprawozdanie instruktora KC PPR, Henryka Szafrąńskiego, z pobytu w woj. dolnośląskim, 11 VII 1945 r. (*ibid.*, dok. 16).

²⁹ Protokół narady wojewódzkiej PPR Dolnego Śląska w Legnicy, 15 VII 1945 r. (*ibid.*, dok. 20).

³⁰ „Trybuna Dolnośląska“, której redaktorem był Tadeusz Galiński, ukazywała się jako tygodnik od 13 VIII 1945 r. Jednorazowy nakład wynosił przeciętnie 10 tys. egzemplarzy. „Gazetka nasza, tygodnik, której wyszedł już szósty numer — pisał KW w sprawozdaniu dla KC PPR — jest naprawdę naszym organem instruktywnym dla członków Partii“ (Sprawozdanie KW PPR w Legnicy za okres 17 VIII—17 IX 1945 r., AZHP, IV A-I/112, dok. 34).

³¹ Protokół posiedzenia KW PPR w Legnicy 12 IX 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 32).

Tab. 1. Liczba członków Polskiej Partii Robotniczej na Dolnym Śląsku w 1945 r.

Data	Liczba członków	Wskaźnik
Początek VI	ok. 500 ^a	100
1 VII	1183	237
1 VIII	2000 ^a	400
1 IX	3359	672
1 X	3000 ^b	600
1 XI	6298	1260
1 XII	6961	1312
31 XII	9965	1993

^a Szacunek KW. ^b Członkowie, którzy otrzymali stałe legitymacje partyjne przed 1 X 1949 r.

dzięki napływowi członków PPR z ziem dawnych³². Nowi członkowie, rekrutujący się przeważnie spośród Polaków wracających z robót i obozów do Polski i częściowo osiedlających się na stałe na Dolnym Śląsku, stanowili znikomy odsetek. W czerwcu sekretarz KW informował KC, że „poza rejestracją nowych członków i rejestracją członków z legitymacjami itp. zaświadczeniami kampania werbunkowa nie przybiera innego charakteru“³³. Uchwała plenum majowego KC PPR w sprawie akcji osiedleńczej na Ziemiach Zachodnich i nieco późniejszy okólnik Komitetu Centralnego *W sprawie akcji przesiedleńczej i osadniczej na Ziemiach Odzyskanych* zalecały skierowanie na te tereny 25 000 członków Partii z ziem dawnych. Z tej liczby 8200 miało być skierowane na Dolny Śląsk: organizacja rzeszowska miała wysłać 600 członków, krakowska — 4000, kielecka — 1800, śląsko-dąbrowska — 1800³⁴. Do końca 1945 r. liczby te niewątpliwie zostały poważnie przekroczone³⁵. Jeszcze w sierpniu, a nawet w ostatnim kwartale 1945 r., członkowie „starzy“, przybywający z ziem centralnej Polski, stanowili nie mniej niż 60—70% przyrostu liczebnego organizacji dolnośląskiej. Jak stwierdzał Wydział Organizacyjny Komitetu Centralnego, wzrost liczby członków na Dolnym Śląsku w sierpniu 1945 r. „został spowodowany przyływem członków

³² W Górze PPR organizują byli partyzanci z oddziału AL im. Ludwika Warzyńskiego, skierowani na Dolny Śląsk przez KP PPR w Krakowie; w Brzegu organizacja liczyła w czerwcu 40 członków „z legitymacjami“ (Sprawozdanie S. Wiechno z 4—7 VII 1945 r., jw.); w Oleśnicy w połowie lipca znajdowało się 51 członków, którzy przybyli jako zorganizowana grupa z Dąbrowy Tarnowskiej (Protokół zebrania członków PPR w Oleśnicy, 21 VII 1945 r.).

³³ Informacja S. Kołodzieja dla KC PPR z 20 VI 1945 r.

³⁴ PPR. *Rezolucje, odezwy, okólniki, instrukcje Komitetu Centralnego. VIII 1944—XII 1945*, Warszawa 1959, s. 167.

³⁵ Zob. Kołomejczyk, *op. cit.*, s. 93.

Partii z województw centralnych“³⁶. Należy liczyć się także z tym faktem, że w rzeczywistości napływ członków był daleko większy, niż wykazywała statystyka partyjna, gdyż nie wszyscy z nich zgłaszali się z chwilą przybycia na miejsce osiedlenia do komórek i komitetów. „Obserwujemy na Dolnym Śląsku — pisał w »Trybunie Wolności« Stanisław Januszewski — poważną dysproporcję między stanem liczebnym członków Partii ujętych w koła, związanych z organizacją, a stanem członków znajdujących się na terenie województwa, lecz jeszcze nie włączonych do kół, chodzących luzem“³⁷. Dużą poprawę na tym odcinku przyniosła kampania sprawozdawczo-wyborcza komórek partyjnych w okresie wyborów delegatów na I Zjazd PPR jesienią 1945 r., jednak i po zakończeniu tej kampanii wielu członków Partii, przesiedleńców, zwłaszcza na wsi, pozostawało poza obrębem organizacji partyjnej³⁸.

W miarę normalizacji stosunków i krzepnięcia organizacji partyjnych zaczynają one także wzrastać dzięki przyływowi nowych członków spośród osadników wiejskich, robotników, pracowników umysłowych itd. Zjawisko to, będące przejawem postępującej stabilizacji życia i stosunków społecznych, najwcześniej uwydatnia się w organizacjach miejskich i przemysłowych³⁹, a nieco później i w wiejskich. W listopadzie 1945 r. Komitet Wojewódzki notuje spory napływ nowych członków spośród osadników, zwłaszcza w tych powiatach, gdzie organizacje partyjne żywo uczestniczyły w akcji osiedleńczej i otaczały opieką przesiedleńców i repatriantów⁴⁰.

Zależność liczebności organizacji partyjnych od stopnia nasilenia osadnictwa uwidacznia się przy analizie stanu organizacyjnego PPR w poszczególnych powiatach i miastach wydzielonych Dolnego Śląska (por. tab. 2). Największe liczebnie organizacje partyjne skupiały się głównie w rejonie powiatów południowych — stosunkowo mało zniszczonych — gdzie z końcem 1945 r. ukształtowały się duże skupiska przesiedleńców,

³⁶ Wyjaśnienie Wydziału Organizacyjnego KC PPR do tablicy statystycznej o stanie Partii w miesiącu sierpniu 1945 r. (AZHP, IV B-I/62, dok. 7).

³⁷ S. Januszewski, *Problemy organizacji Dolnego Śląska* (Trybuna Wolności, 15 IX 1945, s. 28).

³⁸ Sprawozdanie KW PPR we Wrocławiu o przebiegu kampanii wyborczej na I Zjazd PPR, 12 XI 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 40).

³⁹ Np. we Wrocławiu w okresie do lipca 1945 r. wstąpiło do PPR 86 nowych członków (Sprawozdanie S. Wiechno z pobytu we Wrocławiu 30 VI 1945 r.).

⁴⁰ Sprawozdanie KW PPR we Wrocławiu o przebiegu kampanii wyborczej na I Zjazd PPR. „Doświadczenie wykazało — pisał do KC Wydział Organizacyjny KW — że tam, gdzie Partia otacza opieką osadników, jej wpływy są silne i komórki partyjne powstają prawie we wszystkich gminach“ (Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego KW PPR w Legnicy za wrzesień 1945 r., 7 X 1945 r., AZHP, IV A-I/112, dok. 36).

**Tab. 2. Członkowie Polskiej Partii Robotniczej na Dolnym Śląsku według powiatów
(stan na dzień 31 XII 1945 r.)**

Powiat (miasto)	Liczba członków
Bolesławiec	93
Brzeg	195
Bystrzyca	138
Dzierżoniów	481
Głogów	89
Góra	194
Jawor	615
Jelenia Góra miasto	230
Jelenia Góra powiat	650
Kamienna Góra	198
Kłodzko	740
Kozuchów ^a	103
Legnica miasto	400
Legnica powiat	130
Lubań	194
Lubin	81
Lwówek	166
Milicz	420
Namysłów	130
Oleśnica	347
Oława	114
Strzelin	242
Syców	160
Szprotawa	136
Środa Śląska	240
Świdnica miasto	110
Świdnica powiat	308
Trzebnica	270
Wałbrzych miasto	298
Wałbrzych powiat	240
Wołów	129
Wrocław miasto	664
Wrocław powiat	258
Ząbkowice Śląskie	676
Zgorzelec	195
Złotoryja	113
Zagań	103
Zary	115

^a Obecnie powiat Nowa Sól. Źródło: *Ankieta sprawozdawcza KW PPR we Wrocławiu za grudzień 1945 r.*, AZHP, IV A-1/164m, dok. 1.

przy tym w dużej mierze robotników kierowanych tu do uruchamianych zakładów przemysłowych⁴¹. W grudniu 1945 r. w 13 południowych powiatach i miastach wydzielonych (Bystrzyca, Dzierżoniów, Jawor, Jelenia Góra miasto i powiat, Kamienna Góra, Kłodzko, Strzelin, Świdnica miasto i powiat, Wałbrzych miasto i powiat, Ząbkowice Śląskie) koncentrowało się 49,4% członków całej organizacji wojewódzkiej. Drugie z kolei skupisko członków PPR występowało w tym czasie w grupie powiatów północnych i środkowych, gdzie osadnictwo rozpoczęło się stosunkowo wcześniej. Na terenie tych 13 powiatów i miast wydzielonych (Brzeg, Góra, Legnica miasto i powiat, Milicz, Namysłów, Oleśnica, Oława, Syców, Środa Śląska, Trzebnica, Wrocław miasto i powiat) znajdowało się 35,4% członków organizacji wojewódzkiej. Największymi organizacjami na tym terenie były miejska wrocławska i legnicka z racji charakteru tych miast, jako ośrodków administracyjno-dyspozycyjnych województwa. W pozostałych 12 powiatach zachodnich i północno-zachodnich skupiało się zaledwie 15,2% członków organizacji wojewódzkiej. Takie rozmieszczenie geograficzne organizacji PPR ukształtowało się pod wpływem czynnika przejściowego — stopnia zaawansowania akcji osadniczej na danym terenie i rozmieszczenia skupisk ludności polskiej. Jednakże już z końcem 1945 r. zaczęły działać czynniki wynikające z postępującej normalizacji i stabilizacji życia gospodarczego, społecznego i politycznego. Są one jeszcze mało uchwytny, procesy te dopiero wstępowały w pierwsze stadium swego rozwoju. Najjaskrawiej występują te czynniki przy analizie składu społecznego Partii. W początkowym okresie wśród członków PPR przybywających na Dolny Śląsk przeważali pracownicy aparatu administracyjnego i gospodarczego, wojskowi, pracownicy organów bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej. Jeszcze w sierpniu 1945 r. stanowili oni⁴² w szeregu powiatów 30—40% ogółu członków Partii (por. tab. 3). W powiatach o słabym stopniu zasiedlenia jeszcze w grudniu 1945 r. pracownicy umysłowi stanowili 27,2% członków Partii, co było odsetkiem daleko wyższym od średniej wojewódzkiej (por. tab. 4). W miarę normalizacji życia i wzrostu organizacji partyjnych ich skład społeczny uległ poważnym przesunięciom pod wpływem kształtu-

⁴¹ Por. *Dolny Śląsk*, cz. 2, s. 323. Według danych Delegatury Ministerstwa Przemysłu na Dolny Śląsk na dzień 3 I 1946 r. w przemyśle dolnośląskim było zatrudnionych 16 588 pracowników Polaków, w lwiej części w rejonach południowych województwa i we Wrocławiu (Sprawozdanie Delegatury z 3 I 1946 r., AZHP, A-IV/22, dok. 2).

⁴² Statystyka partyjna w 1945 r. rozróżniała jedynie trzy kategorie społeczne: robotników, chłopów i inteligencję pracującą, zaliczając do tej ostatniej zarówno urzędników, jak i inteligencję techniczną i twórczą, nauczycieli, pracowników aparatu bezpieczeństwa itd.

Tab. 3. Skład społeczny niektórych organizacji powiatowych PPR w okresie sierpień — grudzień 1945 r. (w odsetkach)

Powiat (miasto)	Sierpień			Grudzień		
	robotnicy	chłopi	inteligencja	robotnicy	chłopi	inteligencja
Kłodzko	36,4	12,1	51,5	25,7	54,1	20,2
Lwówek	43,3	40,0	16,7	57,2	24,1	18,7
Strzelin	54,1	20,8	25,1	52,5	31,4	16,1
Świdnica miasto	53,0	11,7	35,3	64,5	27,3	8,2
Wałbrzych miasto	60,0	4,3	35,7	73,2	8,4	8,4
Zgorzelec	70,0	5,0	25,0	48,2	10,2	41,6

Tab. 4. Skład społeczny organizacji dolnośląskiej PPR (31 XII 1945 r.)

Wyszczególnienie	Robotnicy	Chłopi	Inteligencja pracująca
Województwo ogółem	4801	3664	1500
proc.	48,2	36,7	15,1
W tym:			
5 organizacji miejskich ^a	1155	134	413
proc.	67,9	7,8	24,3
6 organizacji powiatów przemysłowych ^b	1119	872	208
proc.	50,9	39,6	9,5
18 organizacji powiatów rolniczoprzemysłowych i rolniczych ^c	2011	2535	600
proc.	39,1	49,3	11,6
9 organizacji powiatów o słabym stopniu zasiedlenia ^d	516	233	279
proc.	50,2	22,6	27,2

^a Jelenia Góra, Legnica, Świdnica, Wałbrzych i Wrocław.

^b Dzierżoniów, Jelenia Góra, Kamienna Góra, Lubań, Wałbrzych i Ząbkowice Śląskie.

^c Brzeg, Bystrzyca, Góra, Jawor, Kłodzko, Legnica, Lwówek, Milicz, Namysłów, Oleśnica, Oława, Strzelin, Syców, Środa Śląska, Świdnica, Trzebnica, Wołów, Wrocław.

^d Bolesławiec, Głogów, Kozuchów, Lubin, Szprotawa, Zgorzelec, Złotoryja, Żagań, Żary.

jącej się specyfiki społeczno-gospodarczej poszczególnych rejonów Dolnego Śląska. W końcu roku wśród ogółu członków organizacji dolnośląskiej PPR było 48,2% robotników, 36,7% chłopów, 15,1% inteligencji pracującej (pracowników umysłowych). Była to więc organizacja o charakterze robotniczo-chłopskim z poważnym odsetkiem pracowników umysłowych, co wyróżniało w ogóle wszystkie organizacje partyjne na Zie-

Tab. 5. Ilość komórek Polskiej Partii Robotniczej na Dolnym Śląsku w 1945 r.

Data	Ogółem	W fabrykach	Wiejskich	W urzędach	Terenowych
17 VIII	180	b r a k d a n y c h			
1 X	246	b r a k d a n y c h			
1 XI	324	26	164	109	25
1 XII	517	31	270	179	37
31 XII	743	101	390	185	67

Źródła: Sprawozdanie KW PPR w Legnicy za okres 17 VIII — 17 IX 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 34); Wojewódzkie ankiety sprawozdawcze KW PPR we Wrocławiu za październik i listopad 1945 r. (AZHP, IV-I/164n/1); *Partia w cyfrach od I do II Zjazdu*, Warszawa 1948, s. 2 i n. (dane z 31 XII).

czasie powstają pierwsze komitety gminne PPR. Organizowane one były w gminach, gdzie ilość komórek partyjnych była nie mniejsza niż 5. Do 31 XII 1945 r. ogółem powołano 56 komitetów gminnych, przeważnie w takich powiatach, jak jeleniogórski, wałbrzyski, kłodzki, dzierzoniowski, strzeliński ⁴⁵.

Pewnym wskaźnikiem wzmocnienia więzi organizacyjnej członków organizacji dolnośląskiej — może być także wskaźnik opłacania przez nich składki partyjnej. O ile w październiku składkę opłaciło zaledwie 8% ogółu członków, w listopadzie — 14%, to w grudniu już ponad 31% ⁴⁶. W ówczesnych warunkach odsetek ten był dość duży: w innych województwach wahał się on od 76% (Łódź miasto) do 10% (woj. pomorskie) ⁴⁷.

Sprawa ukształtowania właściwego trzonu kierowniczego organizacji partyjnej na Ziemiach Zachodnich, a w tej liczbie i na Dolnym Śląsku, nastroczała daleko więcej trudności niż w województwach centralnych, gdzie organizacje partyjne dysponowały zarówno dość liczną kadrą komunistów — byłych członków KPP, członków Partii z okresu okupacji — jak i młodym wartościowym aktywem, który ukształtował się w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu kraju w toku podziału ziemi obszarnej, budowania aparatu władzy ludowej itd. Województwa centralne, a także Komitet Centralny bezpośrednio, skierowały na Ziemię Odzyskane duże grupy aktywu ⁴⁸. Pomoc okazana organizacji dolnośląskiej przez organizacje partyjne Warszawy, Krakowa, Łodzi w dużym stopniu zaspokoila głód kadr. Nie zawsze jednak przyjeżdżali na Dolny Śląsk

⁴⁵ *Partia w cyfrach...*, s. 30—31, oraz Wojewódzka ankieta sprawozdawcza KW PPR we Wrocławiu za grudzień 1945 r.

⁴⁶ Wojewódzkie ankiety sprawozdawcze KW PPR we Wrocławiu za październik, listopad i grudzień 1945 r., jw.

⁴⁷ *Partia w cyfrach...*, s. 42.

⁴⁸ Por. K o ł o m e j c z y k, op. cit., s. 98.

ludzie w pełni odpowiadający wymaganiom i potrzebom. Pisał o tym w „Trybunie Wolności“ S. Januszewski, stwierdzając, że często organizacje wojewódzkie nie zwracały należytej uwagi na dobór kadr wysyłanych do pracy na Dolny Śląsk, niechętnie rozstając się z towarzyszami, którzy mając za sobą długoletni staż działalności partyjnej reprezentowali wysoki poziom polityczny, społeczny i moralny⁴⁹. Obok ofiarnych i cennych pracowników politycznych nierzadko do grup kierowanych na Ziemię Zachodnie przenikały elementy karierowiczowskie, „szabrownicze“, a w najlepszym wypadku mało świadome trudnych warunków i ciężkich obowiązków, jakie oczekiwały członków Partii. Pisał o tym dosadnie Komitet Wojewódzki w swym sprawozdaniu do KC z 17 IX 1945 r.: „Ogólnie można stwierdzić, że odczuwamy brak odpowiedniego aktywu, cierpimy natomiast z nadmiaru różnego rodzaju rajzerów i poszukiwaczy szczęścia“⁵⁰. Pewnym problemem było także w pierwszych miesiącach zróżnicowanie przyjeżdżającego aktywu, pochodzącego z różnych miejscowości, środowisk itp. Aktyw ten w dodatku stykał się z nowymi dla niego zagadnieniami pracy, z którymi nie zawsze mógł sobie dać radę⁵¹. Brak ludzi prowadził do początkowej przypadkowości w doborze sekretarzy powiatowych, pracowników aparatu partyjnego itp. Często na tych stanowiskach znaleźli się ludzie nowi, przypadkowi. Oni to przede wszystkim wraz z niewielką częścią starszego stażem aktywu ulegali naciskowi elementów „szabrowniczych“, zdemoralizowanych. Sprawa ta była przedmiotem nieustannej troski kierownictwa Komitetu Wojewódzkiego, które wypowiedziało ostrą walkę wszelkim przejawom „szabrownictwa“, samowoli i nadużyć w szeregach partyjnych. W sierpniu 1945 r. usunięto z Partii za „szaber“ i nadużycia dużą grupę członków kłodzkiej organizacji powiatowej wraz z jej sekretarzem, podobnie ostrych cięć dokonano w pow. dzierzoniowskim i w niektórych innych⁵². Jesienią 1945 r. sytuacja na tym odcinku była w zasadzie opanowana dzięki niekiedy całkowitej zmianie kierownictw kilku organizacji powiatowych i miejskich.

Olbrzymia większość aktywu i członków Partii, zwłaszcza rekrutującego się spośród klasy robotniczej, osiedlającego się na Dolnym Śląsku z zadaniem uruchomienia zakładów przemysłowych, pracowała ofiarnie i oddanie, wnosząc niemały wkład w ogólnonarodowy wysiłek. W czasie wyborów delegatów na I Zjazd PPR na konferencjach powiatowych wybrano pełne składy instancji partyjnych, krytycznie omówiono dotychczas-

⁴⁹ Januszewski, *op. cit.*

⁵⁰ Sprawozdanie KW PPR w Legnicy za okres 17 VIII—17 IX 1945 r., s. 4.

⁵¹ Pisał o tym m. in. instruktor KC PPR Henryk Szafranski w sprawozdaniu o naradzie partyjnej w Legnicy 15 VII 1945 r. (AZHP, IV A-I/112, dok. 21).

⁵² Sprawozdanie KW PPR w Legnicy za okres 17 VIII—17 IX 1945 r., s. 1.

Tab. 6. Członkowie niektórych instancji partyjnych (komitetów powiatowych i miejskich) PPR na Dolnym Śląsku w 1945 r.^a

Wyszczególnienie	Liczba	Proc.
Ogółem członków instancji	88	
Według wieku:	88	100,0
do 25 lat	18	20,5
26—50 lat	60	68,2
51 i więcej lat	10	11,3
Według wykształcenia:	86	100,0
podstawowe	50	58,1
średnie (w tym nie ukończone)	30	34,9
wyższe (w tym nie ukończone)	6	7,0
Według zawodu:	81	100,0
robotnicy	27	33,3
chłopi	3	3,7
rzemieślnicy	7	8,6
urzędnicy	25	30,9
nauczyciele, lekarze itp.	10	12,3
wojskowi, milicjanci	5	6,2
kupcy	4	5,0
Według stażu partyjnego:	88	
Przed 1939 r.:		
członkowie KPP, KZMP	15	17,0
członkowie PPS	11	12,5
członkowie SL	2	2,3
W okresie okupacji:		
członkowie PPR	19	21,7
żołnierze Armii Ludowej	7	8,0
Członkowie PPR po wyzwoleniu	69	78,3

^a Tablicę opracowano na podstawie ankiet sprawozdawczych o składzie osobowym KP i KM w Legnicy, Lubinie, Lwówku, Oleśnicy, Sycowie, Szprotawie, Świdnicy, Trzebnicy i Wałbrzychu (SA Wrocław, KW PPR, Wydział Organizacyjny, 1945 r.).

sową działalność Komitetu Wojewódzkiego i terenowych komitetów partyjnych⁵³. Według cząstkowych danych, jakimi dysponujemy, skład terenowych instancji partyjnych na Dolnym Śląsku odznaczał się stosunkowo dużym udziałem młodzieży (ponad 20% ogółu członków instancji)

⁵³ Konferencje powiatowe i międzypowiatowe PPR (powiaty liczące mało członków odbywały wspólne konferencje) przebiegały na Dolnym Śląsku w okresie od 25 IX do 4 XI 1945 r. (zob. protokoły konferencji przedjazdowych w woj. dolnośląskim, AZHP, IV A-I/14, dok. 11). Ogółem w konferencjach wzięło udział 285 delegatów.

oraz dość wysokim, w porównaniu z innymi organizacjami wojewódzkimi, poziomem ogólnego wykształcenia członków instancji: ponad 42% członków posiadało wykształcenie średnie i wyższe, ukończone i nie ukończone (por. tab. 6). Większość członków instancji nie miała dużego stażu działalności partyjnej — ponad 78% wstąpiło do Partii już po wyzwoleniu kraju. Zróżnicowanie aktywu pod względem jego przeszłości politycznej było w woj. dolnośląskim daleko mniejsze niż na ziemiach dawnych. Aktyw organizacji dolnośląskiej w 1945 r. dopiero zaczął się krystalizować, był to przede wszystkim aktyw młody, zarówno wiekiem, jak i doświadczeniem i stażem partyjnym. Duży odsetek byłych członków KPP i członków Partii z okresu konspiracji składał się na zdrowy, doświadczony trzon kierowniczy organizacji i aktywu partyjnego.

W okresie od maja do grudnia 1945 r. zakończył się w zasadzie proces powstawania i kształtowania się organizacyjnych zrębów Polskiej Partii Robotniczej na Dolnym Śląsku. Nie było zadaniem autora przedstawienie tej olbrzymiej roli, jaka przypadła PPR w dziele zasiedlenia i zagospodarowania naszych Ziemi Zachodnich. Ten ważki problem badawczy — rola i wkład polskiej klasy robotniczej i jej Partii w ogólnonarodowe dzieło odbudowy polskości na Dolnym Śląsku — nie jest jeszcze nawet zapoczątkowany. Warto jednak na zakończenie przypomnieć słowa, które padły w 1945 r. z trybuny I Zjazdu Polskiej Partii Robotniczej: „Dziesięć tysięcy PPR-owców pracujących na Ziemiach Zachodnich oddało całe swoje doświadczenie i rozmach sprawie zagospodarowania Ziemi Zachodnich, sprawie wysiedlenia Niemców, osiedlenia Polaków, sprawie organizacji siewu i żniw, sprawie uruchomienia przemysłu, sprawie tworzenia tam polskiego aparatu państwowego, polskiego handlu, polskiego rzemiosła“⁵⁴.

⁵⁴ R. Zambrowski, *O masową, milionową partię. Sprawozdanie organizacyjne KC wygłoszone na I Zjeździe PPR*, Warszawa 1946, s. 16.